Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu ZESZYTY NAUKOWE nr 150, rok 2010

Waldemar Czternasty
Paweł Mikołajczak
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

ODDZIAŁYWANIE FUNDUSZY UNII EUROPEJSKIEJ NA ROZWÓJ MŚP W ŚRODOWISKU WIEJSKIM ORAZ MIASTACH WIELKOPOLSKI

Wprowadzenie

Możliwości rozwojowe niewielkich przedsiębiorstw w miastach i na obszarach wiejskich, niezależnie od wewnętrznych mechanizmów rozwoju, będą w coraz większym stopniu determinowane przez procesy integracji Polski z Unią Europejską i globalizacji światowej gospodarki. Analizowane zjawisko wiąże się z wieloma korzyściami rozwojowymi, do których w szczególności zaliczyć należy: pozyskiwanie funduszy strukturalnych, redukcję kosztów produkcji, zwiększenie mobilności czynników wytwórczych, przyspieszenie kreacji postępu, kompresję czasu i przestrzeni, szersze możliwości wykorzystania kapitałów finansowych, a także poddanie rodzimych przedsiębiorstw większej presji konkurencji ze strony podmiotów krajów wysokorozwiniętych, co w konsekwencji powinno znaleźć swój wymiar w poprawie gospodarowania polskich firm. Ich funkcjonowanie i rozwój w obecnej rzeczywistości gospodarczej determinowane są m.in. przez możliwości wykształcania zachowań konkurencyjnych, poprawę jakości wyrobów, obniżkę cen, zaangażowanie w działalność eksportową oraz wdrażanie innowacji czy generowanie działań na rzecz poprawy środowiska. Szczególnie istotna wydaje się współpraca tych podmiotów ze światem nauki, a więc z jednostkami badawczo-rozwojowymi stanowiącymi zarzewie działań o charakterze innowacyjnym. Powyższe determinanty, będące wyznacznikami ekonomicznej kondycji i rynkowej pozycji małych i średnich przedsiębiorstw, wymuszają dokonania wielu przedsięwzięć inwestycyjnych. Jedno z podstawowych źródeł ich finansowania stanowią środki unijne. Wykorzystanie funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, ukierunkowanych na wybrane cele i skuteczność ich zaangażowania w różne działania realizowane przez

MŚP zlokalizowane na obszarach wiejskich oraz dla porównania w miastach, stanowić będzie cel prezentowanego opracowania. Analiza empiryczna oparta zostanie na wynikach badania ankietowego, obejmującego 69 niewielkich firm działających w miastach oraz 41 jednostek funkcjonujących na wsiach województwa wielkopolskiego. Okres badań obejmuje lata 2000–2007, czyli uwzględnione zostały fundusze przedakcesyjne (2000–2004), a także strukturalne (2004–2006) oraz okres ich rozliczenia. Wśród poczynionych założeń badawczych wyjaśnienia przede wszystkim wymaga sposób zdefiniowania małych przedsiębiorstw oraz pojęcie ich rozwoju. Przyjęto, iż charakteryzujące małe i średnie firmy cechy jakościowe posłużyć mogą ich identyfikacji. Stąd określenia „małe i średnie" dokonano nie wprost, nie za pomocą rozpowszechnionych w praktyce gospodarczej różnych krajów oraz UE kryteriów ilościowych, lecz na podstawie wyodrębnionych, właściwych wyłącznie tym przedsiębiorstwom cech. Pozwalają one również na określenie pojęcia rozwój. Założono, iż jego poziom wyznacza skala przejawiania się w praktyce gospodarczej charakteryzujących je cech. Stąd dynamikę tworzenia niewielkich jednostek ujęto w pracy wyłącznie w kategoriach ilościowych; wyraz ich stanowią zmiany relacji przedsiębiorstw dużych, średnich i małych w podmiotowej strukturze gospodarki. Zakres występowania cech jakościowych uznano zaś za wykładnik tendencji rozwojowych omawianych jednostek, determinujących w konsekwencji ich pozycję na rynkach międzynarodowych, krajowych, regionalnych i lokalnych[1].

Sposób definiowania małego i średniego przedsiębiorstwa pozwalał na traktowanie terminów: niewielka jednostka gospodarcza, podmiot o małej skali wytwarzania, jednostka *small business* – jako synonimów; kryterium ich tożsamości stanowią bowiem wspólne cechy jakościowe.

1. Możliwości i ograniczenia finansowania przedsięwzięć rozwojowych przez niewielkie przedsiębiorstwa

Pieniężny charakter gospodarki rynkowej powoduje, iż właśnie pieniądz generuje możliwości funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstw różnej wielkości. W dobie globalizacji światowej gospodarki ekonomiczna kondycja i rynkowa pozycja firm zdeterminowana jest potrzebą dokonywania wielu przedsięwzięć inwestycyjnych. Dlatego jednostki gospodarcze stale muszą pozyskiwać kapitały, chcąc prowadzić działalność rozwojową. Opieranie rozwoju wyłącznie na środkach własnych w znacznym stopniu ogranicza decyzje inwestycyjne, a tym samym szeroko rozumianą konkurencyjność. Wewnętrznymi źródłami finansowania są zwykle zasoby pieniężne właściciela inwestowane w momencie rozpoczynania działalności oraz wypracowane w trakcie funkcjonowania firmy. Zauważyć przy tym należy, iż

[1] Szerzej na ten temat zob. W. Czternasty, *Małe przedsiębiorstwa w Polsce na tle przeobrażeń systemowych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1994, s. 15–19.

w jednostkach jednoosobowych, stanowiących najliczniejszą grupę przedsiębiorstw, następuje problem rozgraniczenia funduszy będących w posiadaniu firmy od środków właściciela. Wewnętrzne źródła finansowania zatem nie ograniczają środków finansowych osób trzecich (poza właścicielem firmy). Finansowaniem zewnętrznym z kolei określa się zarówno pozyskanie nowego wspólnika czy udziałowca, jak i korzystanie z kredytu bankowego, leasingu czy też z usług instytucji niebankowych[2].

Banki komercyjne, udzielając kredytów, kierują się różnymi kryteriami: płynnością finansową firmy, posiadanymi zabezpieczeniami, okresem funkcjonowania na rynku. Z punktu widzenia instytucji finansowych wspieranie niewielkich firm, wiąże się z wysokim ryzykiem. Podmioty te, nie mając często ugruntowanej pozycji na rynku oraz zapewnionego zbytu swoich produktów, w dużym stopniu narażone są na bankructwo, dysponują stosunkowo niewielkim kapitałem własnym i nie posiadają odpowiednich zabezpieczeń. Takie ryzyko powoduje, iż bank ustala na wyższym poziomie marżę odsetkową i oprocentowanie kredytu[3]. Trudności z pozyskaniem kredytu spotęgowane są często w przypadku małych przedsiębiorstw innowacyjnych, których działalność obarczona jest ryzykiem technologicznym i dodatkowym ryzykiem rynkowym, bowiem firmy te działają z reguły na nowych rynkach, których kierunki oraz tempo rozwoju są trudne do oszacowania[4]. Podkreślić także należy, iż zakres korzystania małych i średnich przedsiębiorstw ze źródeł bankowych jest również uzależniony od prężności lokalnego rynku finansowego. Obecnie w Polsce koncentracja instytucji finansowych prowadzących działalność kredytową występuje w dużych miastach; w kontekście tego czynnik lokalizacji banków uznać należy za barierę realizacji projektów inwestycyjnych przez niewielkie firmy zlokalizowane na terenach wiejskich. Wskazane zachowania instytucji finansowych są, zdaniem przedsiębiorców, istotnym czynnikiem ograniczającym rozwój niewielkich firm.[5]

Za bardziej przyjazne rozwojowi niewielkich firm uchodzą fundusze leasingowe[6]. Wiele z nich posiada w swej ofercie specjalne programy finansowania małych i średnich przedsiębiorstw, które ułatwiają im pozyskanie najnowszych technologii. Ułatwienia związane są przede wszystkim z brakiem konieczności przedstawienia pełnej dokumentacji finansowej oraz zabezpieczeń. Często obniżona jest opłata wstępna nawet do 10% leasingowanego sprzętu. Uzyskanie preferencyjnych warunków leasingu determinowane jest przede wszystkim, jak już wskazano, zakupem

[2] W. Łuczka-Bakuła, J. Zyskowska, *Czynniki rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, wybrane aspekty*, Wydawnictwo PWSZ w Koninie i Prodruk, Poznań 2005, s. 89.

[3] R. Woodward, *Finansowanie innowacyjnych MŚP – główna bariera rozwoju,* Wydawnictwo CASE, Warszawa 2001, s. 2.

[4] J. Bielecki, *Najtrudniej zdobyć kredyt*, Rzeczpospolita, 2002, nr 2518, s. X1

[5] J. Marchwicka, *Problemy dostępu małych i średnich przedsiębiorstw do kredytu bankowego,* w: *Innowacyjność i wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw warunkiem ich dalszego rozwoju*, red. E. Bittnerowi, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1997, s. 165–173.

[6] Szerzej zob. M. Okręglicka, *Leasing. Aspekty prawne, organizacyjne i ekonomiczne*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2004, s. 21–25.

innowacyjnych technologii; zatem preferencje skierowane są do relatywnie małej grupy niewielkich firm.

Podobnie wąskie grono MŚP w Polsce korzysta z funduszy *private equity*. Zdeterminowane jest to niskim poziomem innowacyjności gospodarki będącym przyczyną niechęci funduszy *private equity* do działalności inwestycyjnej w młode, innowacyjne przedsięwzięcia.[7] Z drugiej zaś strony znajomość *private equity* wśród właścicieli niewielkich przedsiębiorstw jest na niezadawalającym poziomie, a działania w zakresie upowszechniania wiedzy o nim, jako źródle finansowania innowacyjnych inwestycji, jest wciąż znikoma.

Kolejne źródło finansowania przedsięwzięć inwestycyjnych, związane z działalnością „aniołów biznesu" – jest najbardziej adekwatne dla MŚP we wczesnej fazie ich rozwoju, nieposiadających wystarczającej zdolności do ubiegania się o kredyty lub pożyczki[8]. Pomimo wielu zalet związanych m.in. z możliwością pozyskiwania kapitału na przedsięwzięcia obarczone dużym ryzykiem w najwcześniejszych ich stadiach czy korzystanie z biznesowej wiedzy i doświadczenia „anioła biznesu", omawiana forma pozyskiwania środków finansowych rodzi wiele zastrzeżeń wśród właścicieli niewielkich firm w Polsce, stąd jest mało popularna. Negatywna ocena dotyczy przede wszystkim dużego kosztu pozyskania kapitału, gdyż inwestorzy oczekują na co najmniej 30% zysku w skali roku, poza tym może mieć miejsce utrata przez przedsiębiorcę dotychczasowej suwerenności we własnej firmie i możliwości autonomicznego podejmowania decyzji a także musi się liczyć on z faktem przejęcia przez inwestora dotychczasowego dorobku firmy[9].

Niewielkie podmioty gospodarcze, w celu zdobycia środków finansowych na przedsięwzięcia inwestycyjne mogą również wejść na giełdę lub skorzystać z nowej możliwości – prywatnej lub publicznej emisji akcji w alternatywnym systemie obrotu *New Connect*. Zauważyć należy, iż rozwijający się w Polsce rynek kapitałowy jest mało przychylny dla niewielkich spółek akcyjnych, gdyż charakteryzuje się bardzo wysokimi wymaganiami wobec emitentów. Niezwykle wysokie są koszty korzystania z publicznego rynku kapitałowego. Z kolei system obrotu *New Connect*, generując m.in. łatwiejszy dostęp do kapitału, wzrost wiarygodności kredytowej czy rozpoznawalność debiutującej firmy, powoduje zmniejszenie udziału w zyskach dotychczasowych właścicieli, podglądanie przez konkurencję, nacisk na bieżące zwiększenie zysków itp.[10]

---

[7] M. Czyżewska, *Private equity w finansowaniu młodych innowacyjnych przedsiębiorstw sektora MŚP*, e-finanse, 2005, nr 3, s. 9.

[8] K. Brzozowska, *Business Angels na rynku kapitałowym. Motywacje, inwestowanie, efekty*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2008, s. 95.

[9] W Czternasty, P. Mikołajczak, *Niekonwencjonalne fundusze kapitałowe w pobudzaniu rozwoju małych innowacyjnych firm*, w: *Wiedza, innowacyjność, zmiana*, red. J. Stankiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2008, s. 66.

[10] P. Mikołajczak, *Alternative stock market New Connect and stimulation of small innovative companies in Poland*, w: *Management of meaning in organizations*, red. P. Odrakiewicz, W. Strand, Wydawnictwo Poznańskiej Wyższej Szkoły Biznesu i Języków Obcych, Poznań 2008, s. 183 i n.

Oprócz wskazanych wyżej istnieje również inny sposób zmniejszania kosztów inwestycji lub odroczenia ich zapłaty przez małe i średnie przedsiębiorstwa – ubieganie się o dotacje ze środków Unii Europejskiej. Dofinansowanie, na przykład w odniesieniu do sektorowego programu operacyjnego – Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw realizowanego w okresie 2004–2006, sięgało nawet 60% kosztów kwalifikowanych inwestycji. Możliwość uzyskania refundacji wiązała się z zagwarantowaniem określonego wkładu własnego, co miało istotne znaczenie przy staraniu się o kredyt inwestycyjny. Banki komercyjne traktowały ewentualną dotację jako szczególne zabezpieczenie realizacji inwestycji i spłaty zobowiązania wobec banku. Przedsiębiorcy często podpisywali z instytucją bankową cesję otrzymanej refundacji na spłatę części lub całości kredytu. Dla wielu niewielkich firm uzyskanie dotacji unijnych stanowi jedyną szansę na realizację ich zamierzeń rozwojowych.

2. Zakres i cele wykorzystania funduszy unijnych przez MŚP

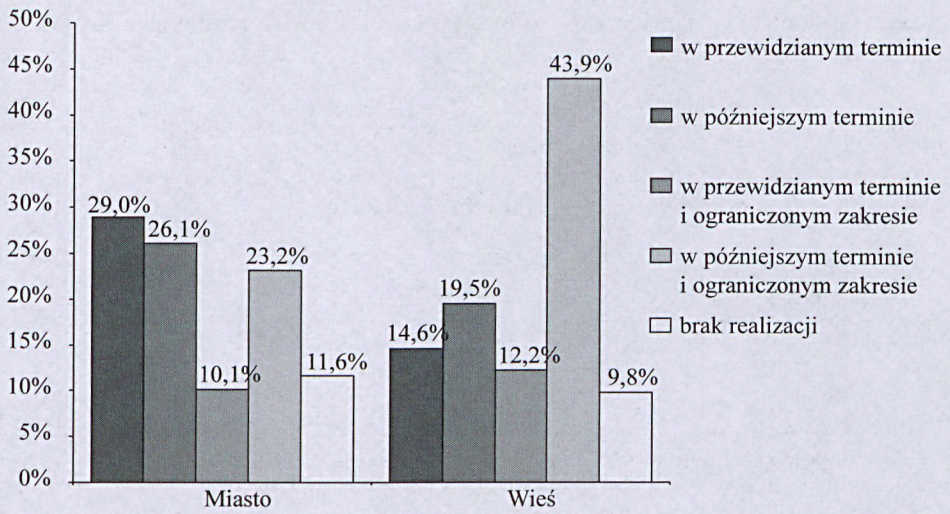
Wyniki zasygnalizowanego we wstępie badania ankietowego wskazują, iż niewielkie firmy zlokalizowane na terenach wiejskich, jak i działające w mieście korzystają z poszczególnych funduszy strukturalnych w podobnym zakresie. Zarówno wśród MŚP funkcjonujących na wsi, jak i w mieście ogromnym zainteresowaniem cieszył się sektorowy program operacyjny – Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw 2.3; wszystkie z badanych, niewielkich firm korzystały z jego środków. Szczegółowe informacje na ten temat przedstawione są na rysunku 1.

Tabela1. Fundusze strukturalne wykorzystane przez MŚP w latach 2004–2007 a ich lokalizacja

Wielkość firmy	Ogółem	Realizowany program				
		SPO-WKP 2.2.1	SPO-WKP 2.3	SPO-WKP 2.4	Phare	inne
	w liczbach absolutnych	w procentach w *i*-tym wierszu				
Ogółem	**110**	**17,3**	**100,0**	**0,9**	**16,4**	**2,7**
Małe	52	11,5	100,0	–	5,8	–
Średnie	58	22,4	100,0	1,7	25,9	5,2

Uwaga: Udziały nie sumują się do 100%, ponieważ firmy mogły korzystać z kilku programów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w kwestionariuszach ankietowych: Wpływ funduszy strukturalnych na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim.

Rysunek 1. Miejsce działalności firmy a stopień realizacji inwestycji w sytuacji nieotrzymania refundacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w kwestionariuszach ankietowych: Wpływ funduszy strukturalnych na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim

Z materiałów zaprezentowanych w powyższej tabeli wynika, iż nieco większy odsetek firm zlokalizowanych na wsi korzystał ze środków projektu SPO-WKP 2.2.1 skierowanego głównie do dużych firm oraz z funduszu Phare. Przypatrując się realizowanym inwestycjom pod kątem miejsca działalności firmy, nie zauważono istotnych różnic między priorytetami stawianymi sobie przez przedsiębiorstwa działające w mieście i na wsi (por. tabela 2). Jednak w przypadku firm funkcjonujących na wsi skala osiągnięcia założonych celów jest nieco większa, bowiem bez względu na to, jaki cel firma sobie postawiła, to przedsiębiorstwa zlokalizowane na wsi dążą do nich częściej niż podmioty w mieście. Świadczy to więc o większej chęci ekspansji, rozwoju i podnoszenia konkurencyjności przez firmy spoza miasta.

Istotna w kontekście przedstawionych wyżej uwag wydaje się optyka na alternatywne metody realizacji projektu inwestycyjnego zastosowane w sytuacji nieotrzymania przez przedsiębiorstwo pomocy publicznej (por. rysunek 1). Firmy z miasta w relatywnie mniejszym stopniu ograniczyłyby zakres projektu; 55,1% wykonałoby go w założonej skali. Z kolei 43,9% przedsiębiorstw zlokalizowanych na obszarach wiejskich (w porównaniu z 23,2% niewielkich jednostek w miastach) zrealizowałoby projekt w mniejszej skali przy jednoczesnym przesunięciu terminu jego wykonania. Może to świadczyć o większej potrzebie wspierania niewielkich firm funkcjonujących w środowisku wiejskim, dla których możliwości uzyskania dofinansowania z pomocy publicznej w istotniejszym stopniu, w porównaniu do przedsiębiorstw zlokalizowanych w miastach, decydują o wykonaniu założonych zadań inwestycyjnych.

Tabela 2. Lokalizacja firmy a cele stawiane przez jednostki realizujące programy strukturalne UE

Miejsce działalności	Ogółem	Cel inwestycji					
		zwiększenie konkurencyjn. krajowej	zwiększenie konkurencyjn. międzynarod.	poprawa jakości	zwiększenie bazy kapitałowej	rozwój strategii eksportowej	inne
	w liczbach absolutnych	w procentach w *i*-tym wierszu					
Ogółem	**110**	**76,4**	**50,0**	**62,7**	**5,5**	**21,8**	**4,5**
Miasto	69	71,0	47,8	58,0	4,3	18,8	2,9
Wieś	41	85,4	53,7	70,7	7,3	26,8	7,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w kwestionariuszach ankietowych: Wpływ funduszy strukturalnych na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim.

Tabela 3. Sposób finansowania inwestycji w części refundowanych ze środków UE a lokalizacja firmy w latach 2004–2007

Miejsce działalności	Sposób finansowania inwestycji		
	środki własne	kredyt	leasing
Miasto	41,6	42,9	15,5
Wieś	41,7	41,2	17,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w kwestionariuszach ankietowych: Wpływ funduszy strukturalnych na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim.

Na uwagę wydają się zasługiwać sposoby finansowania przedsięwzięć inwestycyjnych wspieranych ze środków strukturalnych. Różnice okazują się bardzo niewielkie. Choć firmy z miasta częściej korzystały z kredytu niż środków własnych (na wsi było na odwrót), to procentowy poziom wykorzystania tych dwóch sposobów finansowania inwestycji był bardzo podobny i wynosił około 41–42%. Niewielkie rozbieżności zauważono również w przypadku leasingu. Firmy spoza miasta wykorzystywały go w 17,1%, przedsiębiorstwa miejskie w 15,5%. Można zatem wnioskować, iż miejsce wykonywania działalności gospodarczej nie ma znacznego wpływu na dostęp podmiotów do obcych źródeł finansowych (por. tab. 3).

3. Oddziaływanie funduszy strukturalnych na podstawowe wielkości finansowych firm w Wielkopolsce

Analizując zmiany obrotów w zależności od miejsca zlokalizowania przedsiębiorstwa, w wyniku realizacji inwestycji wspieranych ze środków strukturalnych UE zaobserwowano, iż w kolejnych latach po ich wdrożeniu w podmiotach zlokalizo-

wanych na wsi i w mieście przychody rosły, przy czym w początkowych dwóch latach większy ich poziom osiągały firmy z miasta, w kolejnych 2 latach trend ten uległ zmianie (por. tabela 4). Dokonując analizy zmian kosztów jednostkowych produkcji lub świadczonych usług w zależności od miejsca zlokalizowania przedsiębiorstwa, w wyniku realizacji inwestycji wspieranej przez środki UE zaobserwowano, iż obniżyły się one głównie w firmach umiejscowionych na obszarach wiejskich.

Tabela 4. Zmiany wzrostu przychodów w MŚP w wyniku realizacji inwestycji wspartych funduszami UE a miejsce ich działalności

Wyszczególnienie	Średnia zmiana przychodu w *n*-latach po zrealizowaniu projektu (%)			
	rok I	rok II	rok III	rok IV
Miejsca działalności				
Miasto	14,9	18,6	17,1	19,1
Wieś	10,9	14,4	17,9	20,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w kwestionariuszach ankietowych: Wpływ funduszy strukturalnych na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim.

Każde z 8 na 10 przedsiębiorstw ze wsi obniżyło swoje koszty jednostkowe. Wskaźnik ten w badanych podmiotach zlokalizowanych w mieście wyniósł 56,5%. Firmy działające w ośrodkach miejskich częściej natomiast doświadczały wzrostu tych kosztów. Co dziesiąta z nich zanotowała ich wzrost, podczas gdy na terenach wiejskich tendencja ta dotyczyła jedynie co czterdziestego przedsiębiorstwa. W mieście co trzecia niewielka jednostka nie zanotowała żadnych zmian w kosztach jednostkowych, na wsi takich podmiotów było 17,1%. Można zatem stwierdzić, że realizowany projekt, rozpatrywany w kontekście wpływu na zmiany kosztów jednostkowych produkcji, przyniósł zdecydowanie więcej korzyści firmom ze środowiska wiejskiego, co może się przełożyć nie tylko na poprawę ich finansowej kondycji, ale przede wszystkim na zwiększenie konkurencyjności.

Badając zmiany cen w przedsiębiorstwach realizujących programy strukturalne UE według miejsca ich działalności, zauważono, że o ich obniżeniu, zwiększeniu czy pozostaniu bez zmian w relatywnie niewielkim stopniu decyduje lokalizacja firmy. Z odpowiedzi respondentów wynika, że nieco więcej niewielkich podmiotów gospodarczych funkcjonujących w miastach odnotowało wzrost cen (11,6% z nich, przy 7,3% firm działających na wsi). Przedsiębiorstwa zlokalizowane poza miastem częściej natomiast obniżały ceny – co czwarte z nich, w porównaniu z co piątą firmą z miasta. Bardzo zbliżony był natomiast odsetek badanych jednostek funkcjonujących w mieście i na obszarach wiejskich, realizujących refundowane inwestycje, niezmieniających cen swoich wyrobów i usług.

Tabela 5. Dynamika zatrudnienia w MŚP w wyniku realizacji inwestycji we wsparciu z poszczególnych funduszy UE

Miejsce działalności	Zmiany zatrudnienia w stosunku do roku sprzed ubiegania się o środki UE (rok sprzed realizacji projektu = 100)					Zmiany zatrudnienia w stosunku do roku ubiegania się o środki UE (rok realizacji projektu = 100)				Roczne zmiany zatrudnienia (rok poprzedni = 100)				
	Rok 0	Rok I	Rok II	Rok III	Rok IV	Rok I	Rok II	Rok III	Rok IV	Rok 0*	Rok I	Rok II	Rok III	Rok IV
Miasto	107,8	122,0	134,6	139,0	158,8	112,4	122,6	126,7	140,9	107,8	112,4	107,3	104,3	105,7
Wieś	107,6	124,7	133,0	138,3	155,1	115,7	123,7	132,1	148,6	107,6	115,7	107,3	104,4	105,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w kwestionariuszach ankietowych: Wpływ funduszy strukturalnych na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim.

Analizując zmiany w zatrudnieniu pracowników w wyniku wdrożonej inwestycji dofinansowanej ze środków europejskich przez cztery lata po zrealizowaniu projektu, najwyższy wzrost zatrudnienia zauważono w podmiotach zlokalizowanych na wsi (o 48,6% – por. tabela 5). Mimo iż przyrosty zatrudnienia są wyższe w kolejnych latach w przedsiębiorstwach umiejscowionych na wsi, to w dłuższym okresie ma miejsce wyrównanie poziomów tych zmian. Możliwości odzyskania części środków zainwestowanych przez niewielkie pomioty z funduszy UE sprzyjały zatem zwiększaniu liczby pracowników w małych firmach bez względu na ich lokalizację.

4. Wpływ środków europejskich na aspekty jakościowe działania przedsiębiorstw na obszarach wiejskich

Interesujące wydaje się rozpoznanie związku pomiędzy lokalizacją niewielkich firm a poprawą warunków ochrony środowiska będącą konsekwencją zrealizowania inwestycji współfinansowanej z funduszy UE. Z wypowiedzi respondentów wynika, iż większy odsetek firm usytuowanych na wsi (75,6%), w porównaniu z jednostkami zlokalizowanymi w miastach (68,1%), dostrzega pozytywne skutki zrealizowanego projektu dla poprawy środowiska naturalnego. Może to świadczyć o większej świadomości przedsiębiorców na wsi w zakresie problemów dotyczących proekologicznych przedsięwzięć oraz że bardziej skuteczne dla ochrony środowiska były projekty realizowane przez niewielkie jednostki z terenów wiejskich.

Dokonując z kolei analizy różnic w zmianach liczby pozyskanych kontrahentów w zależności od miejsca zlokalizowania przedsiębiorstwa (por. tabela 6) w wyniku realizacji inwestycji współfinansowanych z funduszy UE, zaobserwowano, iż udział ten jest tylko nieznacznie wyższy wśród firm zlokalizowanych na wsi (85,4%) niż w mieście (82,6%). Można uznać, iż ten pozytywny efekt dotacji udzielanych

niewielkim podmiotom miał miejsce zarówno wśród firm działających na wsiach, jak i w miastach.

Interesujące poznawczo wydaje się rozpoznanie wpływu realizowanego ze środków unijnych projektu na poprawę warunków BHP w firmie oraz aktywizację eksportu. Na podstawie wypowiedzi respondentów wnioskować można, iż nie występują różnice w poprawie warunków BHP w badanych przedsiębiorstwach pogrupowanych według lokalizacji ich działalności. Firmy usytuowane na wsi tylko nieznacznie częściej (87,8%) dostrzegają poprawę warunków BHP dzięki zrealizowanemu projektowi, w porównaniu z jednostkami działającymi w mieście (84,1%).

Tabela 6. Wpływ projektu na wzrost liczby kontrahentów a lokalizacja firmy

Miejsce działalności	Ogółem	Wpływ projektu na wzrost liczby kontrahentów		
		tak	trudno powiedzieć	nie
	w liczbach absolutnych			
Ogółem	**110**	**78**	**15**	**17**
Miasto	69	47	8	14
Wieś	41	31	7	3
	w procentach			
Ogółem	**100,0**	**70,9**	**13,6**	**15,5**
Miasto	100,0	68,1	11,6	20,3
Wieś	100,0	75,6	17,1	7,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w kwestionariuszach ankietowych: Wpływ funduszy strukturalnych na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim.

Tabela 7. Wprowadzone nowe produkty i usługi przez firmy w wyniku realizacji inwestycji z funduszy UE a lokalizacja firmy

Miejsce działalności	Ogółem	Liczba wprowadzonych produktów				Liczba wprowadzonych usług			
		brak	1–5	6–10	powyżej 10	brak	1–5	6–10	powyżej 10
	w liczbach absolutnych								
Ogółem	**110**	**29**	**53**	**14**	**14**	**58**	**48**	**2**	**2**
Miasto	69	15	24	7	6	27	23	1	1
Wieś	41	14	29	7	8	31	25	1	1
	w procentach w *i*-tym wierszu								
Ogółem	**100,0**	**26,4**	**48,2**	**12,7**	**12,7**	**52,7**	**43,6**	**1,8**	
Miasto	100,0	28,8	46,2	13,5	11,5	51,9	44,2	1,9	
Wieś	100,0	24,1	50,0	12,1	13,8	53,4	43,1	1,7	

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w kwestionariuszach ankietowych: Wpływ funduszy strukturalnych na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim.

Tabela 8. Wprowadzone ulepszone produkty i usługi przez firmy w wyniku realizacji inwestycji z funduszy UE a lokalizacja firmy

Miejsce działalności	Ogółem	Liczba ulepszonych produktów				Liczba ulepszonych usług			
		brak	1–5	6–10	powyżej 10	brak	1–5	6–10	powyżej 10
	w liczbach absolutnych								
Ogółem	**110**	**37**	**50**	**15**	**8**	**60**	**45**	**3**	**2**
Miasto	69	25	31	8	5	34	32	1	2
Wieś	41	12	19	7	3	26	13	2	–
	w procentach w *i*-tym wierszu								
Ogółem	**100,0**	**33,6**	**45,5**	**13,6**	**7,3**	**54,5**	**40,9**	**2,7**	**1,8**
Miasto	100,0	36,2	44,9	11,6	7,2	49,3	46,4	1,4	2,9
Wieś	100,0	29,3	46,3	17,1	7,3	63,4	31,7	4,9	–

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w kwestionariuszach ankietowych: Wpływ funduszy strukturalnych na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim.

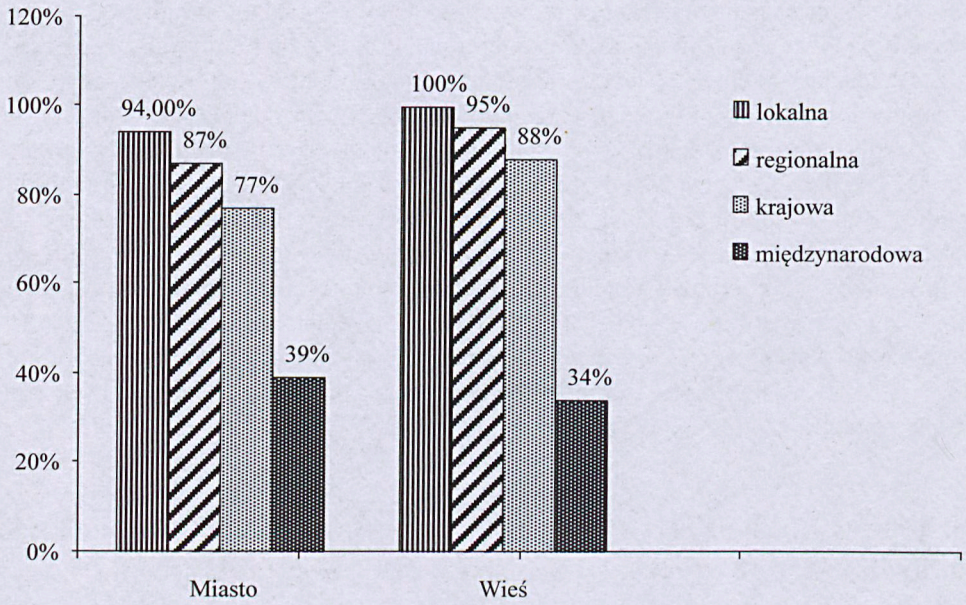
Podobne wnioski przynosi analiza rozpoczęcia działalności eksportowej w zależności od miejsca aktywności przedsiębiorstwa. To, czy firma dzięki zrealizowanemu projektowi rozpoczęła eksport, czy nie, ma dość ograniczony związek z terenem jej działalności. Odsetek niewielkich jednostek funkcjonujących na wsi i w mieście jest podobny i oscyluje wokół 22%. Z kolei więcej firm działających na wsi (34,1%) niż w mieście (31,9%) deklaruje, iż nie dostrzega związku między realizacją projektu a rozpoczęciem działalności eksportowej. Nie zauważono również istotnego związku między miejscem działalności przedsiębiorstwa a faktem zwiększenia eksportu. Z analizy wypowiedzi respondentów wynika jednak, iż firmy zlokalizowane na wsi częściej niż te w mieście doprowadziły do wzrostu eksportu dzięki realizowanej inwestycji finansowanej ze środków UE. Większy odsetek przedsiębiorstw działających w mieście wskazuje, że eksportu nie zwiększyły, gdyż realizowana inwestycja nie miała z nim związku. Twierdzi tak 27,5% firm zlokalizowanych w mieście i dwa razy mniej na obszarach wiejskich.

Następnie analizie poddano liczbę nowo wprowadzonych produktów i usług w zależności od miejsca prowadzonej działalności (por. tabela 7). Dostrzeżono kilka prawidłowości. Firmy zlokalizowane na wsi częściej wprowadzały nowe produkty, a ich liczba była nieco wyższa niż podmiotów umiejscowionych w mieście. Te ostatnie z większym natężeniem niż działające na wsi rozpoczęły świadczenie nowych usług. Ponadto najczęściej nowe produkty wprowadzały firmy, których celem w projekcie był rozwój strategii eksportowej (por. tabela 8). Dotyczyło to 95,8% podmiotów. Z kolei firmy te najczęściej ze wszystkich nie dokonały wdrożenia żadnej nowej usługi (3/4 z nich). Natomiast ulepszenia produktów częściej dokonywały firmy umiejscowione na wsi (70,7%), a działania w zakresie popra-

wienia jakości usług częściej miały miejsce wśród podmiotów z miasta (50,7%). Tabela 8 przedstawia wspomniane zależności.

5. Oddziaływanie funduszy strukturalnych na wzrost konkurencyjności i innowacyjności MŚP

Istotne, z poznawczego punktu widzenia, wydaje się zidentyfikowanie roli funduszy strukturalnych w generowaniu tendencji rozwojowych niewielkich firm poprzez wzrost konkurencyjności i innowacyjności. Na podstawie uzyskanych wyników wnioskować można, że dzięki zrealizowanemu projektowi wszystkie badane przedsiębiorstwa zlokalizowane na wsi podniosły swoją konkurencyjność na szczeblu lokalnym (w mieście 94,2% firm). O około 10 punktów procentowych więcej niewielkich podmiotów działających na wsi, w porównaniu z funkcjonującymi w miastach, poprawiło swoją konkurencyjność regionalną i krajową; natomiast w zwiększaniu konkurencyjności międzynarodowej dominowały niewielkie podmioty w miastach. Bardziej szczegółowe informacje na ten temat zamieszczono na rysunku 2.

Rysunek 2. Poprawa konkurencyjności firm działających w mieście i na wsi w wyniku realizacji refundowanej inwestycji

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w kwestionariuszach ankietowych: Wpływ funduszy strukturalnych na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim

Tabela 9. Rodzaj innowacyjności wdrożonej przez MŚP w ramach finansowania inwestycji z funduszy strukturalnych a lokalizacja firmy

Miejsce działalności	Ogółem	Wdrożona innowacyjność				
		Procesowa	Produktowa	Organizacyjna	Marketingowa	Żadna
	w liczbach absolutnych					
Ogółem	110	76	79	22	5	6
Miasto	**69**	**45**	**51**	**9**	**2**	**5**
Wieś	**41**	**31**	**28**	**13**	**3**	**1**
	w procentach					
Ogółem	100,0	**69,1**	71,8	20,0	4,5	5,5
Miasto	**100,0**	65,2	**73,9**	**13,0**	**2,9**	**7,2**
Wieś	**100,0**	75,6	**68,3**	**31,7**	**7,3**	**2,4**

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w kwestionariuszach ankietowych: Wpływ funduszy strukturalnych na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim.

Budowanie pozycji rynkowej przez niewielkie podmioty gospodarcze musi opierać się na działaniach innowacyjnych, które kształtują przewagę konkurencyjną. Biorąc to pod uwagę, przeprowadzono badanie dotyczące wpływu refundowanej inwestycji na rodzaj wdrażanej innowacyjności w kontekście lokalizacji firmy. Wzięto pod uwagę innowacyjność produktową, procesową, marketingową i organizacyjną (por. tabela 9). Z udzielonych przez respondentów odpowiedzi wynika, że innowacyjność produktową częściej wprowadzały firmy działające w mieście – 73,9%; dla jednostek zlokalizowanych na obszarach wiejskich wskaźnik ten wynosił 68,3%. Jeśli chodzi o pozostałe rodzaje innowacyjności, to częściej wdrażały je podmioty funkcjonujące na wsi. Najwyraźniejsza różnica dotyczy innowacyjności organizacyjnej. Prawie co trzecie przedsiębiorstwo ze wsi taką innowacyjność wprowadziło, a w jednostkach zlokalizowanych w mieście wskaźnik ten wyniósł 13%. Zwraca również uwagę trzykrotnie wyższy odsetek firm działających w mieście niż na wsi, które nie wdrożyły żadnej innowacyjności. Przypuszczać zatem można, iż przedsiębiorstwa umiejscowione poza miastem dostrzegają potrzebę konkurowania za pomocą działań innowacyjnych.

6. Wpływ funduszy strukturalnych na współpracę wielkopolskich małych i średnich przedsiębiorstw z instytucjami B+R

Niezwykle ważną rolę dla rozwoju polskiego sektora małych i średnich przedsiębiorstw odgrywa rozpoczęcie i poszerzenie współpracy z jednostkami badawczo-rozwojowymi. Fundusze strukturalne dostępne dla niewielkich podmiotów w programowaniu 2004–2006 dawały im szanse na taką kooperację. Poprzez

poszczególne działania sektorowego programu operacyjnego Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw firmy miały możliwość sfinansowania inwestycji przy udziale środków UE. Aplikacje zgłaszane przez potencjalnych beneficjentów były dodatkowo punktowane w sytuacji, gdy firmy deklarowały działania w obszarze B+R. W tabeli 10 ukazano wyniki badań dotyczących współpracy wielkopolskich małych i średnich przedsiębiorstw z instytucjami B+R w związku z uzyskaniem przez nie refundacji unijnej ze względu na lokalizację.

Tabela 10. Wpływ funduszy strukturalnych na działania MŚP w obszarze B+R w latach 2004–2007

Wyszczególnienie	Ogółem	Zlokalizowana w parku przemysłowym		Przedsiębiorca jest twórcą technologii		Projekt dotyczył wdrożenia technologii		Elementem projektu było stworzenie technologii w swoim lab.		Projekt zakładał utworzenie laboratorium	
		nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak
	w liczbach bezwzględnych										
Ogółem	**110**	**96**	**14**	**98**	**12**	**87**	**23**	**107**	**3**	**104**	**6**
Wielkość przedsiębiorstwa											
Małe	52	47	5	46	6	41	11	49	3	47	5
Średnie	58	49	9	52	6	46	12	58	–	57	1
Miejsce działalności											
Miasto	69	60	9	64	5	52	17	67	2	66	3
Wieś	41	36	5	34	7	35	6	40	1	38	3
	w procentach w *i*-tym wierszu										
Ogółem	**100,0**	**87,3**	**12,7**	**89,1**	**10,9**	**79,1**	**20,9**	**97,3**	**2,7**	**94,5**	**5,5**
Wielkość przedsiębiorstwa											
Małe	100,0	90,4	9,6	88,5	11,5	78,8	21,2	94,2	5,8	90,4	9,6
Średnie	100,0	84,5	15,5	89,7	10,3	79,3	20,7	100,0	–	98,3	1,7
Miejsce działalności											
Miasto	100,0	87,0	13,0	92,8	7,2	75,4	24,6	97,1	2,9	95,7	4,3
Wieś	100,0	87,8	12,2	82,9	17,1	85,4	14,6	97,6	2,4	92,7	7,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w kwestionariuszach ankietowych: Wpływ funduszy strukturalnych na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim.

Analizując wpływ otrzymanej refundacji z funduszy strukturalnych na współpracę małych i średnich przedsiębiorstw z jednostkami badawczo-rozwojowymi lub tworzenie własnych laboratoriów naukowych, uwzględniono 2 cechy opisujące przedsiębiorstwa: wielkość firmy oraz miejsce działalności. Okazało się, że tylko 14 firm, tj. 12,7%, było zlokalizowanych w parku przemysłowym. Przy czym

większy odsetek jednostek średnich (15,5%) niż małych (9,6%) usytuowało swoją działalność w parku technologicznym. W przypadku 12 firm (10,9%) przedsiębiorca był twórcą technologii będącej przedmiotem inwestycji, przy czym takich podmiotów na wsi było więcej (17,2%) niż w mieście (7,2%). Z kolei najwięcej firm, tj. 23 przedsiębiorstwa (20,9%), realizowały projekt, który dotyczył wdrożenia technologii opracowanej na zamówienie wnioskodawcy, a tylko 3 firmy (2,7%) tworzyły technologie w swoim laboratorium B+R. Podmioty wdrażające rozwiązania technologiczne na zamówienie częściej zlokalizowane były w mieście (24,6%) niż na wsi (14,6%). Ponadto 6 przedsiębiorstw (5,5%) zakładało w swoim projekcie utworzenie laboratorium B+R.

Można zatem wnioskować, że pomimo możliwości korzystania przez niewielkie podmioty z dofinansowania unijnego miało to niewielki wpływ na współpracę tego sektora z jednostkami badawczo-rozwojowymi. Większość firm nie nawiązała takiej kooperacji, nie była również zainteresowana utworzeniem laboratoriów w ramach własnej struktury. Refundacja nie stanowiła dla większości niewielkich przedsiębiorstw wystarczającej motywacji również do tworzenia własnych technologii lub na zamówienie. Świadczy to o niskiej świadomości sektora MŚP na temat korzyści i wagi takiego kierunku rozwoju firmy.

Podsumowanie

W rzeczywistości gospodarczej występuje wiele możliwości zewnętrznego finansowania przedsięwzięć rozwojowych MŚP, jednak charakteryzują się one wieloma różnymi ograniczeniami znacząco utrudniającymi korzystanie z nich przez niewielkie podmioty. Coraz bardziej popularne wśród małych i średnich firm stały się unijne fundusze strukturalne, które, jak już zauważono, pozwalają na sfinansowanie nawet 60% kosztów kwalifikowanych inwestycji rozwojowych.

W praktyce często można spotkać się ze stereotypowym wnioskowaniem, iż korzystanie ze środków unijnych jest domeną firm zlokalizowanych w miastach ze względu na łatwiejszy dostęp do informacji, szkoleń, instytucji finansujących itp. Tymczasem zinterpretowane w opracowaniu badania empiryczne, obejmujące niewielkie firmy działające w miastach i na terenach wiejskich w Wielkopolsce, przeczą takim twierdzeniom. Wykazano bowiem, iż funkcjonujące w środowisku wiejskim MŚP w podobnym zakresie są beneficjentami środków unijnych; prawie tożsame są również priorytetowe cele pozyskiwania funduszy. Uwypuklono zarazem wiele różnic w „rozwojowych efektach" MŚP działających w miastach i na terenach wiejskich Wielkopolski. Obejmują one m.in.:

1) relatywnie wyższe przyrosty przychodów, w wyniku realizacji inwestycji wspieranych ze środków strukturalnych UE, uzyskiwane przez niewielkie firmy funkcjonujące w miastach, szczególnie w pierwszych latach eksploatacji przedsięwzięcia; większa z kolei była obniżka kosztów jednostkowych oraz cen

przez przedsiębiorstwa zlokalizowane na obszarach wiejskich w konsekwencji zrealizowanej inwestycji; te ostatnie doświadczyły również bardziej istotnego wzrostu zatrudnienia;

2) dostrzeganie przez większy odsetek firm usytuowanych na wsi, w porównaniu z jednostkami zlokalizowanymi w miastach, pozytywnych skutków zrealizowanego projektu dla poprawy środowiska naturalnego oraz polepszania warunków BHP w przedsiębiorstwie, a także wprowadzenia nowych wyrobów i usług oraz udoskonalenia oferty produktowej i usługowej; firmy zlokalizowane na wsi częściej także zwiększały działalność eksportową dzięki realizowanej inwestycji finansowanej ze środków UE;
3) podniesienie przez przedsiębiorstwa działające na wsi, dzięki zrealizowanemu projektowi, pozycji konkurencyjnej na rynku lokalnym oraz regionalnym, a także zwrócenie większej uwagi oprócz innowacyjności produktowej i procesowej, na innowacyjność organizacyjną; podkreślić także należy, iż firmy działające na obszarach wiejskich z trzykrotnie większym natężeniem (w porównaniu ze zlokalizowanymi w miastach) realizowały działania innowacyjne;
4) niedocenianie przez MŚP, bez względu na ich lokalizację, współpracy z jednostkami badawczo-rozwojowymi, pomimo możliwej refundacji kosztów, co może utrudniać ich konkurencyjność na rynkach unijnych.

Literatura

Bielecki, J., *Najtrudniej zdobyć kredyt*, Rzeczpospolita 2002, nr 2518.

Brzozowska, K., *Business Angels na rynku kapitałowym. Motywacje, inwestowanie, efekty,* Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2008.

Czternasty, W., *Małe przedsiębiorstwa w Polsce na tle przeobrażeń systemowych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1994.

Czternasty, W., Mikołajczak, P., *Niekonwencjonalne fundusze kapitałowe w pobudzaniu rozwoju małych innowacyjnych firm*, w: *Wiedza, innowacyjność, zmiana*, red. J. Stankiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2008.

Czyżewska, M., *Private equity w finansowaniu młodych innowacyjnych przedsiębiorstw sektora MŚP,* e-finanse, 2005, nr 3.

Łuczka-Bakuła, W., Zyskowska, J., *Czynniki rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, wybrane aspekty*, Wydawnictwo PWSZ w Koninie i Prodruk, Poznań 2005.

Marchwicka, J., *Problemy dostępu małych i średnich przedsiębiorstw do kredytu bankowego*, w: *Innowacyjność i wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw warunkiem ich dalszego rozwoju*, red. E. Bittnerowi, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 1997.

Mikołajczak, P., *Alternative Stock Market New Connect and Stimulation of Small Innovative companies in Poland*, w: *Management of meaning in organizations*, red. P. Odrakiewicz, W. Strand, Wydawnictwo Poznańskiej Wyższej Szkoły Biznesu i Języków Obcych, Poznań 2008.

Okręglicka, M., *Leasing, Aspekty prawne, organizacyjne i ekonomiczne*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2004.
Woodward, W., *Finansowanie innowacyjnych MŚP – główna bariera rozwoju*, Wydawnictwo CASE, Warszawa 2001.

THE INFLUENCE OF THE FUNDS OF THE EUROPEAN UNION ON THE SMEs IN THE RURAL AREAS AND IN CITIES OF WIELKOPOLSKA

Summary

The study presents that the European Union funds are the essential external sources of financing the development of small and medium-sized enterprises. According to the survey results, a popular statement in the business practice, that taking advantage of the European funds is a domain of firms situated in cities, was rejected. It is demonstrated that small enterprises in the rural areas of Wielkopolska region benefit from the European funds to a similar extent. Besides, the aims of achieving these funds are also similar. The study also reveals a wide range of differences in the directions of the development of small and medium-sized enterprises which use the European funds and operate in cities and in the rural areas of Wielkopolska region.